

سبیل علم

مؤسسه آموزش عالی آفاق
دانشکده اقتصاد و علوم انسانی
گروه فقه و حقوق

پایان نامه (رساله) جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق خصوصی

عنوان:

بررسی علل و آسیب‌های ناشی از خشونت فیزیکی و روانی علیه کودکان و نوجوانان و
ارائه راه‌کارهای پیشگیرانه از منظر فقه و حقوق

استاد راهنما:

دکتر محمدحسن جوادی

استاد مشاور:

دکتر حامد رحمانی

استادان داور:

دکتر حسین جوادی

دکتر صالح نوری

پژوهش و نگارش:

علی تبریزی

تابستان ۱۳۹۸

تعهدنامه‌ی اصالت اثر و رعایت حقوق مؤسسه

تمامی حقوق مادی و معنوی مترتب بر نتایج، ابتکارات، اختراعات و نوآوری‌های ناشی از انجام این پژوهش، متعلق به مؤسسه آموزش عالی آفاق ارومیه می‌باشد. نقل مطلب از این اثر، با رعایت مقررات مربوطه و با ذکر نام مؤسسه آموزش عالی آفاق، نام استاد راهنما و دانشجو بلامانع است.

اینجانب **علی تبریزی** دانش‌آموخته‌ی مقطع کارشناسی ارشد رشته‌ی حقوق گرایش حقوق خصوصی دانشکده اقتصاد و علوم انسانی مؤسسه آموزش عالی آفاق به شماره‌ی دانشجویی ..... در تاریخ ..... از پایان‌نامه‌ی تحصیلی خود تحت عنوان "**بررسی علل و آسیب‌های ناشی از خشونت فیزیکی و روانی علیه کودکان و نوجوانان و ارائه راه‌کارهای پیشگیرانه از منظر فقه و حقوق**" دفاع نموده‌ام، متعهد می‌شوم که:

- (۱) این پایان‌نامه را قبلاً برای دریافت هیچ‌گونه مدرک تحصیلی یا به عنوان هرگونه فعالیت پژوهشی در سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی داخل و خارج از کشور ارائه ننموده‌ام.
- (۲) مسئولیت صحت و سقم تمامی مندرجات پایان‌نامه‌ی تحصیلی خود را بر عهده می‌گیرم.
- (۳) این پایان‌نامه، حاصل پژوهش انجام شده توسط اینجانب می‌باشد.
- (۴) در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و مقررات مربوطه و با رعایت اصل امانتداری علمی، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در متن و فهرست منابع و مآخذ ذکر نموده‌ام.
- (۵) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده یا هرگونه بهره‌برداری اعم از نشر کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان‌نامه را داشته باشم، از حوزه‌ی معاونت‌های پژوهشی و آموزشی و تحصیلات تکمیلی مؤسسه آموزش عالی آفاق، مجوزهای لازم را اخذ نمایم.
- (۶) در صورت ارائه‌ی مقاله‌ی مستخرج از این پایان‌نامه در همایش‌ها، کنفرانس‌ها، سمینارها، گردهمایی‌ها و انواع مجلات، نام مؤسسه آموزش عالی آفاق را در کنار نام نویسندگان (دانشجو و اساتید راهنما و مشاور) ذکر نمایم.
- (۷) چنانچه در هر مقطع زمانی، خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن (من جمله ابطال مدرک تحصیلی، طرح شکایت توسط مؤسسه و ...) را می‌پذیرم و مؤسسه آموزش عالی آفاق را مجاز می‌دانم با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات مربوطه رفتار نماید.

نام و نام خانوادگی دانشجو: **علی تبریزی**

تقدیم به:

پدر، مادر، همسر عزیزم

و به تمام آزادمردانی که نیک می اندیشند و عقل و منطق را پیشه خود نموده و جز رضای الهی و
پیشرفت و سعادت جامعه همتی ندارند، و جوانمردانی که جان و مال خود را در حفظ و اعتلای این
مرز و بوم فدا نموده و بزرگان، دانشمندان می نمایند.

تقدیر و تشکر

شکر، خدایی را که به من توانایی داد تا در باغ معرفت او وارد شده و تحفه‌ای از آن لطف بیکران به جان و دل بهره‌جویم، و در رسیدن به اهداف رساله‌ی حاضر قدم‌های محکم و

استوار بردارم.

از تمامی اساتید که اقتدر که در این پژوهش کمال راهنمایی را نمودند، شکر و قدردانی می‌نمایم.

باشکر از همسر مهربان و فداکار، که در این امر، همواره یار و مشوق بنده بودند.

چکیده

اطفال و نوجوانان از مهم‌ترین سرمایه‌های جوامع بشری به شمار می‌روند. پیشرفت، تعالی و تکامل جوامع درگرو اطفال و نوجوانان پویا، سالم و بانشاط است. از این رو پرداختن به این قشر و برآوردن نیازها و رفع دغدغه‌های آن‌ها زمینه‌ی رشد، بالندگی و ارتقاء اجتماع را فراهم می‌کند. خشونت علیه کودکان و نوجوانان به‌عنوان یکی از آسیب‌ها و معضلات اجتماعی در همه جوامع مطرح است. کودک‌آزاری یکی از آسیب‌های اجتماعی است که به علت ویژگی‌های تأثیرگذار آن، نیاز به بررسی و برنامه‌ریزی مناسب به‌منظور پیشگیری و کمک به رفع یا کاهش آن به‌شدت احساس می‌شود. پاسخ به این نیاز به‌عنوان یکی از ضروریات رشد و پرورش نسلی سالم و شاداب و به‌تبع آن جامعه‌ای توانمند و توسعه‌یافته است. متأسفانه در جامعه ما مسئله کودک‌آزاری دارای سابقه‌ای طولانی است و به‌تدریج نیز شدت می‌یابد این موضوع ضرورت طرح و توجه به مشکل، چاره‌اندیشی و تدبیر برای مواجهه با آن را اجتناب‌ناپذیر می‌کند.

تدوین، تصویب و اجرای قوانین مدنی مناسب در زمینه حمایت از حقوق کودکان و برخورد قانونی مناسب با اعمال کودک‌آزاری و افراد کودک‌آزار می‌تواند اقدام مهمی جهت پیشگیری از کودک‌آزاری به شمار رود

هدف از این مطالعه بررسی عوامل مختلف تأثیرگذار بر آزار کودکان و نوجوانان و خشونت علیه آنان است. جهت جمع‌آوری اطلاعات مطالعه کتابخانه‌ای از میان منابع، قوانین و نظرات اهل خبره مورد استفاده قرار گرفته است.

در این تحقیق ابتدا کودک‌آزاری تعریف شده و سپس عوامل مهم و مؤثر در ایجاد آن و همچنین راه‌های پیشگیری از آن بر اساس آموزه‌های دینی و از منظر قانون مورد بررسی قرار گرفته است؛ و در بخش آخر تحقیق نتیجه‌گیری و پیشنهادات عملی در راستای پیشگیری و کاهش کودک‌آزاری ارائه شده است.

کلید واژه‌ها: خشونت فیزیکی و روانی، خشونت علیه کودکان و نوجوان، پیشگیری از خشونت، بررسی فقهی و حقوقی

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات پژوهش	
۱-۱ مقدمه.....	۳
۲-۱ بیان مسئله.....	۴
۳-۱ فرضیه‌ها.....	۸
۴-۱ اهداف تحقیق.....	۸
۵-۱ کاربرد.....	۸
۶-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق.....	۹
۷-۱ پیشینه تحقیق.....	۱۰
۸-۱ روش تحقیق.....	۱۱
فصل دوم: تعاریف	
۱-۲ تعریف لغوی اطفال و نوجوانان.....	۱۵
۲-۲ تعریف حقوقی اطفال و نوجوانان.....	۱۵
۳-۲ تعریف اطفال و نوجوانان در اسناد بین‌المللی.....	۱۶
۴-۲ تعریف اطفال و نوجوانان در حقوق ایران.....	۱۸
۵-۲ تعریف خشونت و انواع.....	۱۹
۶-۲ تعریف پیشگیری.....	۲۰
فصل سوم: عوامل، انواع و آثار کودک‌آزاری	
۱-۳ حقوق کودکان.....	۲۳
۲-۳ تعریف کودک‌آزاری.....	۲۵
۳-۳ تاریخچه کودک‌آزاری.....	۲۶
۴-۳ انواع کودک‌آزاری.....	۲۷
۵-۳ علل کودک‌آزاری.....	۲۸
۶-۳ درمان کودک‌آزاری.....	۳۲
۷-۳ آثار و تبعات کودک‌آزاری.....	۳۲
۸-۳ کودکان خیابانی.....	۳۳
۱-۸-۳ قطعنامه ۱۶/۱۲ شورای حقوق بشر و کودکان خیابانی.....	۳۴
۲-۸-۳ اقدامات جمهوری اسلامی ایران در مورد کودکان خیابانی.....	۳۵

۹-۳ مجازات کودک‌آزاری در قوانین ایران ۳۵

فصل چهارم: پیشگیری از خشونت علیه کودکان

۱-۴ مهمترین عوامل مؤثر در پیشگیری خشونت علیه کودکان از منظر فقه ۴۲

۲-۴ انواع پیشگیری از خشونت علیه کودکان ۴۶

۳-۴ نگاهی بر پلیس اطفال و نوجوانان به‌عنوان یکی از عوامل پیشگیری از خشونت علیه اطفال و

نوجوانان ۴۸

۱-۳-۴ ضرورت تشکیل پلیس اطفال ۵۱

۲-۳-۴ پیش‌نویس مقدماتی لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان ۵۲

۴-۴ نوآوری‌های لایحه حمایت از اطفال و نوجوانان ارسالی به مجلس شورای اسلامی در مورخه ۱۳۹۰

نسبت به قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۸۱ ..... ۶۰

۱-۴-۴ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان ۶۱

۲-۴-۴ لایحه حمایت از اطفال و نوجوانان ۶۲

۳-۴-۴ نوآوری‌های این لایحه نسبت به قانون سابق ۷۵

فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادات

۱-۵ نتیجه ۷۹

۲-۵ پیشنهادات ۸۰

منابع ۸۵

فصل اول:

کلیات پژوهش

۱-۱ مقدمه

عملکرد هر انسان تابع نگرشی است که به جهان هستی و نظام حاکم بر آن دارد. بنابراین اگر خواسته باشیم رفتار کسی را اصلاح کرده و از هرگونه جرمی جلوگیری کنیم. مقدمتاً باید بینش او را نسبت به مسئله مورد نظر اصلاح نماییم. خداوند در قرآن کریم پیام‌هایی را به انسان‌ها داده است که به اشکال مختلف باعث آگاهی انسان در موارد مختلف می‌شود از جمله آثار گناه. از این‌رو او را از عاقبت گناه و جرم آگاه فرموده و از این طریق خواسته است انسان را از ارتکاب اعمال زشت بر حذر داشته و به اصطلاح حقوقی پیشگیری از جرم نماید چراکه جرم و بزه پدیده‌ای اجتماعی-انسانی است که همه جوامع بشری به شکلی با آن روبه‌رو بوده‌اند. جوامع مختلف برای مقابله با این پدیده در کنار استفاده از ابزارهای کیفری (واکنشی) به استفاده از ابزارهای غیر کیفری (کنشی) نیز توجه نموده‌اند (عظیم‌زاده اردبیلی و ملک‌زاده، ۱۳۹۳).

کودکان و نوجوانان سرمایه‌های یک کشورند و ضروری است که تمام توان و تلاش خود را برای ارتقای امنیت و آسایش روحی و روانی آن‌ها به‌کارگیریم. در این راستا نظام عدالت کیفری و دستگاه قضایی و پلیسی سهم مهمی در این هدف بر عهده‌دارند. اطفال و نوجوانان هسته نخستین پیشرفت انسانی جوامع به شمار می‌روند. نظام‌های مختلف اجتماعی، آموزشی و فرهنگی تمام تلاش و توانایی خود را به کار می‌گیرند تا با سرمایه‌گذاری مناسب زمینه رشد و اعتلای آنان را فراهم کنند. در نگاه کلان پرورش و رشد اطفال و نوجوانان منجر به پیشرفت جامعه در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی گردد (کوشکی، ۱۳۹۴).

امروزه خشونت علیه کودکان یکی از مشکلات جدی و دارای اولویت برای مدیران و برنامه ریزان سلامت در بسیاری از نقاط جهان به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه به شمار می‌رود. در دنیای امروز خشونت واقعی غیرقابل انکار و آزاردهنده است که تغییر و تحولات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هرروزه بر میزان آن می‌افزاید. در جهانی که محیط خانواده و جامعه می‌بایست پناهگاهی باشد تا ساکنانش و مخصوصاً کودکان در آن به آرامش دست یابند، بعضی افراد با خشونت دست به گریبان‌اند. خشونت علاوه بر آنکه سلامت جسمی و روانی کودکان را تحت تأثیر قرار می‌دهد، احتمال خودکشی کودکان را در آینده افزایش داده و باعث مشکلاتی در موفقیت‌های تحصیلی، شغلی و خانوادگی آنان خواهد شد (کریمی و همکاران، ۱۳۹۴).

مراقبت برای رشد اولیه و تکامل کودکان خردسال، راهگشای زندگی آنان در آموزش، خوداتکایی و زندگی مستقل در آینده است. کودک در هنگام تولد موجود ناتوانی است که برای طی کردن مسیر زندگی مستقل نیاز مبرمی به زندگی خانوادگی دارد به طوری که اگر این حمایت خصوصاً در سال‌های

بررسی علل و آسیب‌های ناشی از خشونت فیزیکی و روانی علیه کودکان و نوجوانان و ارائه راه‌کارهای .....

اولیه زندگی خدشه‌دار شود ادامه زندگی سالم کودک با مخاطره بسیار جدی مواجه می‌شود. در این دوران حساس، کودک زندگی مستقل، توجه به دیگران، رعایت حق و حقوق سایر افراد، نظم و انضباط و ... را در محیط پویا و صمیمی خانوادگی فرامی‌گیرد. فرآیند رشد و تحول کودک تابع تأثیر متقابل عوامل زیستی، روانی و اجتماعی است و خانواده نقش بسیار مهم و اساسی را در این زمینه ایفا می‌کند. کودک برای رشد و تحول نیاز به فراهم شدن محیط مساعد دارد، محیطی که کلید اصلی آن مراقبت والدین است. مراقبت یعنی درک کردن، شناختن، دوست داشتن، پذیرفتن، تحریک انگیزه‌های کودک، تأمین نیازهای تغذیه‌ای و پوشاک و حفاظت از کودک در برابر بیماری‌ها و در یک کلام انتظار مناسب از توانایی‌های کودک داشتن است. والدین باید بتوانند نیازهای فزاینده کودک را دریافته و به آن پاسخ مناسب بدهند. میزان وابستگی و علاقه دوطرفه بین والدین و کودک، توانایی او را برای یادگیری و دانستن مطالب جدید افزایش می‌دهد. در حالی که بدرفتاری با کودک و عدم توجه به نیازهای او می‌تواند باعث ایجاد اختلال روانی مانند پرخاشگری در بزرگسالی شود. کودکانی که با خشونت مواجه می‌شوند در معرض خطر رفتارهای غیر انطباقی هیجانی، اجتماعی، شناختی و جسمی قرار می‌گیرند.

رفتارهای ضداجتماعی و پرخاشگری‌های جسمی به همراه ترس و خشم از آثار دائمی کودک‌آزاری است. از رفتارهای خود تخریبی و بزهکاری نیز در بسیاری از تحقیقات به‌عنوان پیامدهای آزار و یا غفلت از کودکان یاد شده است (حبیبی و گوهری مقدم، ۱۳۹۶).

به‌طور کلی، آمار و ارقام گزارش شده از کودک‌آزاری در سراسر جهان از جمله ایران، به دلایلی از قبیل نگرش‌ها و اعتقادات متفاوت افراد به کودک‌آزاری، عدم گزارش آزار توسط والدین به دلیل ترس از پیگیری‌های قانونی، سن کم کودکان و طبیعی دانستن آزار از سوی آن‌ها و حس وفاداری کودکان به والدین، به‌طور کامل گزارش نمی‌شود. کودک‌آزاری یک تهدید اصلی برای سلامت و بهداشت کودکان محسوب می‌شود (ترکاشوند و همکاران، ۱۳۹۰).

کودک‌آزاری نه تنها امروز و دیروز کودکان را نشانه می‌رود، بلکه از آن‌ها بزرگسالانی ضعیف‌النفس، تحقیر شده و با عزت‌نفس بسیار پایین می‌سازد که یا در خود فرو می‌روند و منزوی گونه می‌زیند و یا از جامعه انتقام می‌گیرند (علیوردی نیا و همکاران، ۱۳۹۲).

۱-۲ بیان مسئله

کودک در فرهنگ ملی و دینی ما هدیه‌ای الهی است که محبت، ملامت، مراقبت، رشد و تعالی او وظیفه خانواده است. اما اینکه برخلاف این تلقی فرهنگی، کودک در خانواده و جامعه از سوی والدین و سایرین مورد آزار و اذیت قرار می‌گیرد، نشان از یک مسئله و مشکل اساسی دارد (پورناجی، ۱۳۷۸).

اطفال را باید محور توسعه انسانی و اجتماعی قلمداد کرد. زیرا سنگ بنای حیات اجتماعی کشور و

فصل اول: کلیات پژوهش

فرجام آن وابسته به کیفیت و نگرش اطفال و به‌طور کلی تربیت آنان وابسته است. بنابراین اطفال و نوجوانان سهم و نقش مهمی در برنامه‌ریزی‌های اجتماعی، حقوقی و فرهنگی جامعه دارا هستند. هزینه سرمایه‌گذاری در بخش اطفال از بعد اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی متضمن فواید زیادی برای جامعه است، زیرا این امر باعث می‌شود که جامعه سرشار از منابع انسانی آگاه، سالم و وظیفه‌شناس گردد. در حقیقت هزینه در این بخش سرمایه‌گذاری قلمداد می‌شود و بر همین اساس، تمامی امکانات و سرمایه‌های اجتماعی و اقتصادی جامعه در این راه باید صرف شود.

در همین راستا تمامی ساختارها و سازمان‌های حقوقی باید با توجه به موضوع فوق تشکیل و تدارک دیده شود. با توجه به جوان بودن جمعیت کشور و نیز با عنایت به پیچیده شدن جرائم و لزوم توجه به ویژگی‌های اطفال و نوجوانان تشکیل پلیس ویژه اطفال و نوجوانان ضروری به نظر می‌رسد. از سوی دیگر مقوله‌ی تقدم پیشگیری بر درمان ضروری است که رویکردهای پیشگیری از جرم از جایگاه ویژه‌ای برخوردار باشد تا بتوان باسیاست جنایی معقول و هماهنگی زمینه‌های کاهش جرائم و انحرافات را فراهم کرد (کوشکی، ۱۳۹۴).

متأسفانه در جوامع بشری بدرفتاری با کودکان مسئله‌ای بغرنج و نگران‌کننده است که گاه و بیگاه قربانی می‌گیرد. فرزندی که همواره از سخت‌گیری‌های بی‌مورد و خشونت بی‌جای پدر و مادر در رنج است، نمی‌تواند رابطه‌ی روحی و پیوندهای عاطفی با آن‌ها برقرار نماید. و نه جایی را دارد که به آن پناه برد و نه کسی را دارد که به وی مراجعه نموده و از وی استمداد جوید. اعمال خشونت به‌ویژه در دوران کودکی و نوجوانی موجب پیدایش بدبینی، ابراز ناامیدی و نارضایتی نسبت به زندگی می‌گردد. پیدایش چنین روحیه‌ای در نوجوانان زمینه را برای انواع انحرافات فراهم می‌سازد و آنان را به‌سرعت به‌سوی عواملی که می‌تواند اضطراب و ناآرامی آن‌ها را هرچند به‌طور موقت فرونشاند، سوق می‌دهد. کودک‌آزاری طیف گسترده‌ای دارد و در جوامع مختلف دارای شدت و ضعف است. در مجموع کودک‌آزاری چه به‌صورت عمدی و یا غیرعمدی به طرق مختلف از جمله کار و استعمار کودکان و نوجوانان، اذیت کودکان توسط والدین خود یا ناپدری، نامادری، ناپدری و ناخواهری، تجاوزهای جنسی به کودکان و نوجوانان و تبعیض در خانواده به‌صورت تبعیض بین دو جنس یا تبعیض میان فرزندان از یک جنس، نظام آموزشی ناکارآمد و ... ظهور می‌یابد. از آنجایی که تعالی و پیشرفت هر جامعه در داشتن نسلی سالم، توانا و پویاست، پرورش صحیح کودکان امروز می‌تواند، گامی استوار به‌سوی ساختن فردایی بهتر باشد. کودک می‌بایست به‌عنوان یک انسان از حقوق طبیعی و قانونی خویش بهره‌مند باشد و در صورتی که این حقوق توسط هر کس خواه والدین یا اولیای مدرسه و ... نادیده انگاشته شود. بالا رفتن آگاهی و دانش در مورد رشد طبیعی کودک و همچنین اثرات منفی کودک‌آزاری بر تشخیص خانواده و اجتماع توجه بیشتری را به این مسئله جلب کرده است و شاید به دلیل همین حساسیت

بررسی علل و آسیب‌های ناشی از خشونت فیزیکی و روانی علیه کودکان و نوجوانان و ارائه راه‌کارهای .....

عمومی طی سالیان اخیر توجه اندیشمندان را به خود جلب کرده است و پدیده کودک‌آزاری به‌عنوان یک مشکل بیشتر از پیش مورد توجه قرار گرفته است و مدت‌ها تلاش‌های هرچند ناکافی در جهت پیشگیری و مدیریت کودک‌آزاری انجام شده است (زینوند مقدم، ۱۳۹۰).

طبق تعریف سازمان بهداشت جهانی، آسیب یا تهدید سلامت جسم و روان و یا سعادت، رفاه و بهزیستی کودک به دست والدین یا افراد دیگر که نسبت به او مسئول هستند، کودک‌آزاری است. به عبارت دیگر، هرگونه رفتار یا نارسایی از طرف والدین یا هرکسی که سرپرستی کودک را به عهده دارد، چنانچه منجر به مرگ کودک، صدمات و آسیب‌های روحی، آزارهای جنسی و یا استثمار کودک شود، کودک‌آزاری تلقی می‌گردد. در شرایطی که به دلیل بسیاری از معضلات و آسیب‌های اجتماعی، زمینه‌های گوناگونی برای بروز خشونت علیه کودکان وجود دارد (مشریفان دهکردی، ۱۳۹۶).

عواملی از قبیل: خانواده‌های شلوغ، پرجمعیت، ناسازگار، تهیدست و دارای مسکن کوچک، خانواده‌های پردرده از سوی اجتماع، خانواده‌هایی با اعتیاد و فحشا و خانواده‌های بزهکار با ارتباطات کم و محدود از جمله موارد زمینه‌ساز کودک‌آزاری محسوب می‌شوند. همچنین، بعضی از کودکان به دلایل نقص فیزیکی یا روانی مانند کودکان نارس، کودکان عقب‌مانده ذهنی و توان‌خواه جسمی و کودکان سالم که والدینشان آن‌ها را نابهنجار می‌دانند، بیشتر از سایرین مورد آزار قرار می‌گیرند.

(ترکاشوند و همکاران، ۱۳۹۰).

تحقیقات در ایران نشان می‌دهد که عموم خانواده‌ها بر این باورند که استفاده از تنبیه بدنی در تربیت کودکان، بعضاً ضرورت می‌یابد. نگرش والدین نسبت به تنبیه بدنی، تابع ارزش‌ها و معیارهای فرهنگی است. از آنجا که تحقیقات حکایت از این دارند که نگرش مثبت والدین به تنبیه بدنی، پیش‌بینی کننده استفاده آن‌ها از تنبیه بدنی در برخورد با کودکانشان هستند، بررسی نحوه تأثیرگذاری فرهنگ بر نگرش‌های والدین حائز اهمیت فراوانی است. روشن است که تحقیر کودکان، ایدئولوژی محافظه‌کارانه، مذهب و قومیت نقش مهمی در تعریف چیستی بدرفتاری با کودک ایفا می‌نماید.

(علیوردی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۲).

نکته قابل تأمل در مورد احقاق حقوق کودک که توجه و نگرانی عمومی را همواره به همراه داشته است، عدم توانایی مساوی کودکان در احقاق حقوق خود در مقام مقایسه با بزرگسالان است. رسیدن به سن بلوغ کامل جسمی و فکری و به تبع آن عدم برخورداری از توان جسمی و روحی برای رویارویی با خطرات و نیز حق مراجعه مستقل به مراجع قانونی برای تظلم و دادخواهی کودکان را کاملاً وابسته به بزرگسالان برای احقاق و برخورداری از حقوقشان می‌نماید. به‌طور سنتی خانواده بهترین مأوا و محلی بوده که کودکان در آن رشد و نمو یافته و والدین و یا اولیای صغار حقوق آن‌ها را حراست کرده‌اند. مطلبی که «کنوانسیون حقوق کودک» نیز به‌خصوص در مقدمه به آن اشاره دارد، ولی در شرایطی که

فصل اول: کلیات پژوهش

مثلاً کودکی از خانواده به هر شکل آن محروم بوده و در جامعه رها شده است، مانند کودکان پناهنده که به دلیلی سر از کشوری دیگر درآورده‌اند چه کسی درصدد احقاق حق آنان و تأمین زندگی‌شان برمی‌آید؟ کجا می‌توانند دنیای کودکان خود را بیابند و از آن لذت ببرند؟ چه کسی این کودکان را از تجاوز به عنف و خشونت محافظت می‌کند و اصولاً چه آینده‌ای را در انتظار دارند؟ کودکان می‌توانند به راحتی مورد ارباب قرار گیرند و آلت فعل قاچاقچیان مواد مخدر و جنایات سازمان‌یافته و غیر سازمان‌یافته شوند. کدام قانون به خصوص در جوامعی که این معضل اجتماعی ابعاد وسیعی دارد مانع آن خواهد شد؟ دولت و سازوکارهای دولتی، سازمان‌های مردم‌نهاد و یا تعداد انگشت‌شماری از افراد خیر که احتمالاً ممکن است آن‌ها را به فرزندخواندگی بپذیرند؟ هریک از آن‌ها تا حدی مساعدت می‌کنند، ولی وضعیت در بعضی از کشورها حالت حادی را دارد که راه‌حلی اساسی را می‌طلبد. نمونه‌های فراوانی را می‌توان برای آن یافت که شاید میزان وخامت وضع کودکان بی‌سرپرست در آن‌ها در تصور هم ننگند. بهر صورت به خصوص در چند سال اخیر بیداری و آگاهی بیشتری جلب توجه می‌کند و ظاهراً دل‌نگرانی زیادتری برای ارتقای وضع کودکان به چشم می‌خورد که به اقدامات زیادی چه در سطح ملی و بین‌المللی انجامیده است. اقدامات دولت‌ها برای قانون‌گذاری و تخصیص بودجه به این منظور، مصوبات سازمان ملل متحد و سازمان‌های وابسته به آن و کوشش سازمان‌های مردم‌نهاد، همه و همه نشان‌دهنده سطح آگاهی عمومی در مورد ضرورت تخفیف میزان مشکلات کودکان به خصوص کودکان بی‌سرپرست است. به هر صورت مشکلات نوجوانان و کودکان در بعضی کشورها نشان‌دهنده سال‌ها غفلت دولتی و مردمی از آن است که درواقع به معنایی بغرنج تبدیل گشته است (نوع‌پرست، ۱۳۹۰).

در قوانین داخلی و اسناد بین‌المللی بر چهار موضوع مهم تأکید شده است. نیازهای اولیه کودکان، حمایت، پیشگیری و مشارکت درواقع چهار حقوق اساسی کودکان و نوجوانان در نظام‌های اجتماعی است. بر همین اساس باید ساختارها و سازمان‌های مشخص و متناسبی برای تحقیق چهار حقوق مذکور در نظام‌های داخلی ایجاد و تشکیل گردد. در گام بعدی باید وظایف و کارکردهای معینی به این سازمان‌ها واگذار شود تا حقوق و عدالت در مورد کودکان و نوجوانان به‌خوبی تأمین گردد (کوشکی، ۱۳۹۴).

در این تحقیق سعی شده کودک‌آزاری از جنبه‌های مختلف آن علی‌الخصوص از منظر دین مبین اسلام و قوانین موجود بررسی شود و در حد امکان به سؤالات مطروحه زیر پاسخ داده شود:

۱- عامل اصلی کودک‌آزاری چه بوده و عدم تفهیم به مسائل مذهبی و اصول کلی دین اسلام چه میزان در ایجاد آن نقش دارند؟

۲- آیا بین وضعیت سلامت جسمی و روانی والدین و وضعیت اقتصادی آن‌ها با میزان اعمال خشونت

بررسی علل و آسیب‌های ناشی از خشونت فیزیکی و روانی علیه کودکان و نوجوانان و ارائه راه‌کارهای ..... علیه کودکان و نوجوانان رابطه معنادار وجود دارد؟

۳- با توجه به الحاق ایران به برخی از میثاق‌ها و کنوانسیون‌ها در حوزه حقوق بشر و کودک آیا سیاست تقنینی ایران از قابلیت حمایتی مؤثر از کودک در مقابل اعمال هرگونه از مصادیق کودک‌آزاری برخوردار است؟

۴- آیا بین وضعیت تحصیلی والدین و میزان اعمال خشونت علیه کودکان و نوجوانان رابطه معنادار وجود دارد؟

۱-۳ فرضیه‌ها

بین ابعاد دین‌داری والدین (بعد اعتقادی، ایمانی و عاطفی) با خشونت خانگی آن‌ها نسبت به فرزندان وابستگی وجود دارد.

تدوین، تصویب و اجرای قوانین مدنی مناسب در زمینه حمایت از حقوق کودکان و برخورد قانونی مناسب با اعمال کودک‌آزاری و افراد کودک‌آزار می‌تواند اقدام مهمی جهت پیشگیری از کودک‌آزاری به شمار رود.

وضعیت سلامت جسمی و روانی والدین و وضعیت اقتصادی والدین بر میزان اعمال خشونت علیه کودکان و نوجوانان تأثیر دارد.

ویژگی‌های فرهنگی والدین و میزان تحصیلات آن‌ها بر میزان اعمال خشونت علیه کودکان و نوجوانان تأثیر دارد.

۱-۴ اهداف تحقیق

هدف کلی این پژوهش بررسی پدیده کودک‌آزاری، علل و انواع آن است که به نظر می‌رسد با پرداختن به مسئله کودک‌آزاری، بتوان راهکارهایی برای پیشگیری از کودک‌آزاری، شناخت کودکان و خانواده در معرض خطر را پیشنهاد کرد. تا شاید از این طریق بتوان خدماتی را به قربانیان این پدیده ارائه داد و اهداف فرعی این تحقیق عبارت است از:

۱- تحلیل رابطه بین وضعیت سلامت جسمی و روانی والدین و میزان اعمال خشونت علیه کودکان و نوجوانان.

۲- تحلیل رابطه بین وضعیت اقتصادی والدین با میزان اعمال خشونت علیه کودکان و نوجوانان.

۳- تحلیل رابطه بین وضعیت تحصیلات والدین با میزان اعمال خشونت علیه کودکان و نوجوانان.

۱-۵ کاربرد

نتایج این تحقیق می‌تواند در اختیار قضات، روان‌شناسان، مددکاران اجتماعی، جرم‌شناسان، مربیان

فصل اول: کلیات پژوهش

کودکان و نوجوانان قرار گیرد تا آن‌ها با شناخت بیشتر از عوامل مستعد کننده و خشونت علیه کودکان روش‌های پیشگیری و آموزش روش‌های رفتار مناسب با کودکان را به خانواده‌ها به‌ویژه والدین کودک آزارگر بیاموزند. همچنین یافته‌های این تحقیق می‌تواند نظر و توجه مسئولان را نسبت به تدوین قوانین مناسب برای حمایت و حفاظت کودکان از خشونت‌ها جلب نماید. تبیین و بررسی نتایج و راهکارهای تحقیق حاضر می‌تواند در مؤسسات آموزشی، پژوهشی، قوه قضاییه و علی‌الخصوص قضات و مشاوران دادگاه‌های کودک و نوجوان و دادگاه‌های خانواده قرار بگیرد.

۱-۶ اهمیت و ضرورت تحقیق

کودک‌آزاری و مسامحه از جمله پدیده‌هایی هستند که آسیب‌های جبران‌ناپذیری را بر سلامت جسمی و روانی کودکان تحمیل می‌کنند.

کودک‌آزاری یکی از آسیب‌های اجتماعی است که به علت ویژگی‌های تأثیرگذار آن، نیاز به بررسی و برنامه‌ریزی مناسب به‌منظور پیشگیری و کمک به رفع یا کاهش آن به‌شدت احساس می‌شود. پاسخ به این نیاز به‌عنوان یکی از ضروریات رشد و پرورش نسلی سالم و شاداب و به‌تبع آن جامعه‌ای توانمند و توسعه‌یافته است. کودک‌آزاری به‌عنوان یک پدیده اجتماعی_ فرهنگی که نشان‌دهنده بحران در یک جامعه است، امروزه روند رو به رشدی را در جامعه ما طی می‌کند.

با در نظر گرفتن ویژگی‌های کودک‌آزاری در کشور ما از قبیل گسترش و پیچیده بودن علل این مسئله، همچنین به دلیل آثار زیان‌بار این پدیده و کبود آمار و ارقام در این زمینه و دست‌آخر وجود نداشتن یک سازمان برای اطلاع‌رسانی موارد کودک‌آزاری، هر اقدامی که در راه شناخت و کاهش کودک‌آزاری انجام گیرد، گامی در جهت کمک به حفظ سلامت و امنیت کودکان جامعه است.

(حبیبی و گوهری مقدم، ۱۳۹۶).

از آنجا که کودکان و نوجوانان در آینده به‌عنوان بزرگسالان و آینده‌سازان جامعه مطرح هستند و برای برخورداری از یک جامعه سالم و پویا در آینده نیازمند به تربیت و پرورش کودکان و نوجوانان سالم در زمان فعلی می‌باشیم و نظر به اهمیت سلامت جسمانی و روانی کودکان و نوجوانان لازم است تا نسبت به شناسایی علل و عواملی که موجب از بین رفتن این سلامتی می‌شوند اقدام به عمل آید. نتایج تحقیقات و پژوهش‌های مختلف گواه این موضوع است که کودکان و نوجوانانی که در معرض خشونت هستند و بر روی آن‌ها خشونت اعمال می‌گردد، در بزرگسالی علاوه بر دارا بودن اختلالات شخصیتی و روان‌پریشی، جرائم مختلفی را مرتکب شده و موجب گرایش آنان به جرائم جنسی و سایر جرائم می‌گردد. این موضوع در همه کشورها صادق بوده و طبیعتاً کشور ما نیز از این قاعده مستثنا نیست (زینوند مقدم، ۱۳۹۰).

بررسی علل و آسیب‌های ناشی از خشونت فیزیکی و روانی علیه کودکان و نوجوانان و ارائه راه‌کارهای .....

تعریف طفل و نوجوان از مواردی است که از اهمیت خاصی برخوردار است، زیرا تعاریف در این زمینه موجب تعیین حدود و ثغور این مفاهیم گردیده، و بر این اساس، برای ورود به بحث ضروری است.

۷-۱ پیشینه تحقیق

پژوهشگران متعددی در داخل و خارج کشور، به بررسی مسئله کودک‌آزاری پرداخته و به علل و ریشه‌ها و به‌ویژه پیامدها و عوارض فردی، خانوادگی و اجتماعی آن توجه کرده‌اند.

-باقری یزدی در سال ۱۳۷۹ در پژوهشی ارتباط نوع منزل مسکونی با فراوانی کودک‌آزاری را مورد بررسی قرار داده است. یافته‌های این پژوهش نشان داد که بین شیوع آزار جسمانی کودک و نوع منزل مسکونی خانواده ارتباط معنی‌داری وجود دارد، کودکانی که در منازل استیجاری ساکن بودند بیش از کودکانی که در منازل سازمانی و شخصی سکونت داشتند، تحت آزار قرار گرفته بودند.

-قاسم‌زاده در سال ۱۳۹۰ در تحقیقی میان تماس‌گیرندگان با صدای مشاور انجام داد، در بررسی ساختار خانوادگی کودکان آزار دیده مشخص شد که ۴۴ درصد این کودکان در خانواده‌هایی زندگی می‌کنند که پرتنش هستند و اختلافات خانوادگی و تعارض در آن‌ها شایع است.

-چلبی در سال ۱۳۸۳ در تحقیقی به‌منظور سنجش آثار نظم و تضاد خانواده بر خشونت علیه کودکان انجام داد، نشان داد که در مجموع میزان خشونت مادران، به‌طور متوسط، اندکی بیش از خشونت است که پدران علیه کودکان اعمال می‌کنند. در این میان سهم خشونت عاطفی و بی‌توجهی بیشتر از سهم خشونت جسمانی است. نتایج نشان می‌دهد که خشونت علیه کودکان در خانواده‌های تهرانی بیش از آن‌که ناشی از متغیرهای پیشینه‌ای و زمینه‌ای مثل درآمد، تحصیلات، طبقه اجتماعی و استرس باشد، ناشی از عوامل رابطه‌ای در خانواده است. در سطح خانواده تضاد عامل بروز خشونت علیه کودکان است و در مقابل نظم مانع اصلی بروز خشونت علیه کودکان است.

-یوسفوند در سال ۱۳۸۲ در پژوهشی با عنوان «بررسی مسائل اجتماعی کودک‌آزاری در ایران (اصفهان)» انجام داد. این پژوهش به‌منظور سنجش علل اجتماعی کودک‌آزاری در بین کودکان اصفهانی انجام شد. یافته‌ها بیانگر آن است که بین کودک‌آزاری و تنش والدین رابطه وجود دارد و هماهنگ با بالا رفتن تنش، کودک‌آزاری نیز افزایش می‌یابد.

-محمدخانی در سال ۱۳۸۰ به منظور مقایسه کیفیت زندگی والدین کودکان آزار دیده و آزار ندیده انجام داد نشان داد که به‌طور کلی والدین کودکان آزار دیده در مقایسه با گروه آزار ندیده از نظر کیفیت زندگی، در سطح پایین‌تری قرار دارند. همچنین، بر اساس یافته‌های نمونه‌های واقعی وسیع خانواده‌های ایالات متحده آمریکا، درآمد ناکافی با استرس اجتماعی همراه است و استرس نیز در نتیجه به آزار جسمی کودکان منجر می‌شود.

فصل اول: کلیات پژوهش

نتایج بررسی پژوهش‌ها نشان‌دهنده آن است که کودک‌آزاری و ابعاد مختلف آن به انحاء مختلف و از زوایای گوناگون مورد بررسی قرار گرفته و تأثیر برخی از متغیرها بر آن ارزیابی شده است. روشن است که در برخی از تحقیقات فوق، ابعاد گوناگون کودک‌آزاری کمتر مورد نظر بوده و بعضاً بر یک جزء و یا یک بعد از کودک‌آزاری تأکید رفته است. به این ترتیب، در تحقیق حاضر سعی می‌شود با بررسی و سنجش مقوله کودک‌آزاری در یک زمان و مکان متفاوت، و ضمن تأکید بر عوامل و عناصر اجتماعی و خانوادگی مؤثر بر این پدیده، ابعاد مختلف کودک‌آزاری نیز مورد بررسی و سنجش قرار گیرد.

پیشینه‌های تحقیقاتی نشان داده است که پژوهش ثبت‌شده در زمینه برنامه‌های آموزشی در جهت کاهش کودک‌آزاری بسیار محدود بوده و از سویی دیگر اهمیت آموزش در بالا بردن آگاهی افراد از اثرات منفی کودک‌آزاری و متعاقب آن کاهش کودک‌آزاری، ضرورت پژوهش‌هایی در این زمینه نشان می‌دهد. بنابراین نیاز است که برنامه‌هایی در زمینه پیشگیری و کاهش کودک‌آزاری طراحی و مورد بررسی قرار داده و پس از تأیید اثربخشی این برنامه‌ها بتوان به صورت کاربردی و در طرح‌های گسترده به منظور پیشگیری و کاهش کودک‌آزاری استفاده گردد. یکی از این برنامه‌ها آموزش والدین است. شیوه‌های مختلفی در یادگیری وجود دارد که متناسب با شرایط و میزان اثربخشی روش آموزشی مورد نظر انتخاب و در امر یادگیری بکار گرفته می‌شود. یکی از این روش‌ها که اثر ماندگارتر بر ذهن دارد آموزش چندرسانه‌ای است. در این نوع آموزش‌ها حواس مختلف شرکت‌داشته و در نتیجه یادگیری با پایدارتری، دارد. با توجه به کمبود پیشینه تحقیقاتی و توانمندی برنامه‌های آموزشی چندرسانه‌ای، ضرورت چنین پژوهش‌هایی احساس می‌شود (حبیبی و گوهری مقدم، ۱۳۹۶).

۸-۱ روش تحقیق

هدف تحقیق بررسی اثرات سوء کودک‌آزاری بر ویژگی‌های شخصیتی کودکان است. تحقیق از نوع توصیفی و به روش مطالعه اسنادی، کتابخانه‌ای و جستجوی اطلاعات از منابع مختلف مکتوب و دیجیتال است. جامعه تحقیق را کلیه اسناد و منابع علمی مکتوب و غیر مکتوب در دسترس، در زمینه‌های مورد تحقیق تشکیل می‌دهد که از بین آن‌ها نمونه‌های هدفمند با توجه به موضوع تحقیق انتخاب گردیده است. تحقیق حاضر از نوع تحقیقات توصیفی - تحلیلی است. چراکه محقق درصدد است به تجزیه و تحلیل و توصیف وضعیت خشونت علیه کودکان و نوجوانان بپردازد و نیز علل و عوامل مؤثر بر آن را شناسایی نماید. همچنین تحقیق حاضر را می‌توان از نوع تحقیقات کاربردی به شمار آورد. چراکه نتایج و یافته‌های این پژوهش می‌تواند به منظور ترویج آگاهی‌ها و آموزش‌های لازم جهت کاهش معضل خشونت علیه کودکان و نوجوانان به کار گرفته شود.

فصل دوم: تعاریف

در این بخش تعریف لغوی و حقوقی اطفال و نوجوانان و پیشگیری در فقه و حقوق بین‌المللی و قوانین داخلی مورد بررسی قرار می‌گیرد:

۲-۱ تعریف لغوی اطفال و نوجوانان

شاید تعریف کلمه کودک و بیان مفهوم آن کمی خنده‌آور به نظر آید، چون ممکن است تصور شود که معنای کودک از بدیهیات است. اما علمای حقوق و فقها به جهت تأثیرات خاصی که دوره کودکی در حقوق و تکالیف دارد اقدام به تعریف آن نموده‌اند. از نظر عرف دوره کودکی پس از نوزادی شروع و تا رسیدن به سن قانونی ادامه می‌یابد. حدفاصل میان نوزادی و نوجوانی را عرف عام دوره‌ای کودکی می‌گویند. (توسلی و صادقی، ۱۳۹۴).

علماء حقوق ذیل کلمه صغیر می‌گویند: پسر و دختری که به بلوغ شرعی نرسیده است از محجورین است، به محض رسیدن به بلوغ حجر او محو می‌شود، بدون این که احتیاج به صدور حکم از سوی حاکم شرع باشد، اگر پیش از بلوغ به حدی رسد که دارای تمیز باشد او را صغیر ممیز گویند. همچنین ذیل واژه بلوغ می‌نویسند: سن بلوغ و رشد با پیدایش یکی از پنج وضعیت برای طفل حاصل می‌شود که عبارت از روئیدن موی در بعضی قسمت‌های بدن، (در صورت، زیر بغل و اطراف آلت)، احتلام در پسران، حیض در دختران، رسیدن به سن ۹ سال تمام در دختران و ۱۵ سال تمام در پسران، و استعداد بارور شدن دختران خواهد بود. اگر این ویژگی‌ها در کسی به منصفه ظهور و مشاهده نرسد کودک است و الا نوجوان یا جوان خواهد بود. و نیز گفته شده که صغار جمع صغیر است و در اصطلاح «صغیر» به کسی گفته می‌شود که از نظر سن به نمو جسمانی و روحی لازم برای زندگانی اجتماعی نرسیده باشد. فقها هم در بخش‌های وسیع از فقه به تناسب بحث، به تعریف کودک پرداخته‌اند. حضرت امام خمینی (ره) در تحریر می‌فرماید: «الصغیر وهو الذی لم یبلغ حد البلوغ محجور علیه شرعا لا تنفذ تصرفاته فی أمواله» صغیر کسی است که به حد بلوغ نرسیده باشد، این شخص از تصرفات در اموال خود ممنوع خواهد بود و در ادامه می‌افزاید: هر چند که در کمال تمیزی و رشد باشد و تصرفاتش در نهایت سود و صلاح صورت گیرد. چنین شخصی از نظر فقها کودک تلقی می‌گردد. (توسلی و صادقی، ۱۳۹۴).

بنابراین مقطعی از عمر انسان به دوره کودکی اختصاص دارد، هر چند که از لحاظ عرفی، حقوقی و فقهی، مرز دقیقی برای آن تعیین نشده است. چون اوضاع شرایط محیطی، وراثتی و تغذیه در آن مؤثر است. اما با پیدایش یکی از حالات فوق انسان از وضعیت کودکی خارج و به دوره‌ای نوجوانی و جوانی وصل می‌گردد.

۲-۲ تعریف حقوقی اطفال و نوجوانان

طفل یا صغیر در اصطلاح حقوقی به کسی گفته می‌شود که از نظر سن به نمو جسمی و روحی لازم